

УДК 336.77.067

Ачкасова С.А.,
к.е.н., викладач кафедри управління фінансовими послугами,
Сербін М.Ю.,
Хурда О.О.,
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця

ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ БАНКУ

Постановка проблеми. Сучасний стан управління кредитним ризиком банку визначається Методичними рекомендаціями щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [11], Методичними вказівками з інспектування банків «Система оцінки ризиків» [10], Положенням про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями [15], стандартами Базельського комітету з банківського нагляду [8].

Актуальним питанням є підвищення ефективності управління кредитним ризиком банку. Це зумовлює необхідність розвитку теоретичних підходів до визначення сутності кредитного ризику банку, що стало об'єктивно передумовою проведення дослідження за вказаним напрямом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у дослідження проблематики управління кредитним ризиком банку належать: О. Д. Стешенко [20] (розкрито поняття кредитного ризику, виявлено головні елементи системи управління кредитним ризиком та проаналізовано методи управління кредитним ризиком), Л. О. Гарязі [2] (досліджено різні підходи до визначення поняття кредитного ризику, охарактеризовано методи оцінки кредитного ризику, зокрема закордонний досвід і можливості його застосування в Україні), Р. С. Квасницькій [5] (досліджено теоретико-методичні засади управління кредитним ризиком за умов інноваційного розвитку економіки), К. В. Пічич [14] (розглянуто сутність кредитних ризиків та шляхів їх мінімізації) та ін. Однак, всебічно не досліджено та потребує ґрунтовніших досліджень теоретичні підходи до визначення сутності кредитного ризику банку та його основних характеристик.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування теоретичних підходів до визначення сутності кредитного ризику банку та його основних характеристик.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній літературі, наукових дослідженнях кредитний ризик банку, його сутність, структура, призначення трактуються по-різному. Дослідженню поняття «кредитний ризик банку» присвячено чимало наукових праць.

Узагальнені авторами існуючі погляди на зміст поняття «кредитний ризик банку» наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Трактування сутності поняття «кредитний ризик банку»

Джерело	Сутність поняття
1	2
В. Бобиль [1]	Імовірність невиконання позичальником зобов'язань перед банком
Ж. Голодова [3]	Ризик несплати позичальником основної суми боргу та процентів, які належать кредитору в обумовлений в кредитному договорі термін, що призводить до зниження вартості кредитного портфелю банку
С. Івлєв [7]	Максимально можливі збитки за кредитним портфелем для заданої довічної імовірності. Це імовірність виникнення кризового стану контрагента протягом дії зобов'язання, що призводить до неповернення боргу наприкінці терміну
Ю. Сєрік [18]	Ймовірність того, що вартість частини активів банку, особливо кредитів, зменшиться або буде зведена до нуля
Л. Слобода [17]	Рівень потенційних втрат банків, які зумовлені негативною дією низки чинників кредитних ризиків
К. Тагірбеков [12]	Ризик несплати позичальником основної суми боргу і процентів чи нездатність контрагента кредитної операції діяти у відповідності з прийнятими на себе зобов'язаннями
В. Шелудько [21]	Ризик несплати позичальником основного боргу та процентів за ним. Невпевненість кредитора в тому, що боржник матиме змогу виконати свої зобов'язання щодо умов та термінів кредитної угоди

продовження табл. 1

1	2
А. Ковалев [6]	Грошове (вартісне) чи невартісне відхилення відкритої ризикової кредитної позиції від запланованої банком траєкторії
В. Левченко [9]	Наслідок прийняття рішень в умовах невизначеності або повної невизначеності
Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» (далі – Методичні вказівки) [10]	Наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання
О. Пернарівський [13]	Міра (ступінь) невизначеності щодо виникнення небажаних подій при здійсненні фінансових угод, сутність яких полягає в тому, що контрагент банку не зможе виконати взятих на себе за угодою зобов'язань і при цьому не вдається скористатися забезпеченням повернення позичених коштів
Ю. Потійко [16]	Ризик, пов'язаний із можливим невиконанням позичальником своїх зобов'язань
Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями (далі – Положення) [15]	Ризик невиконання позичальником (контрагентом банку) зобов'язань за кредитними операціями (тобто ризик того, що сплата позичальником процентів і основного боргу за кредитними операціями проводитиметься з відхиленнями від умов кредитної угоди або взагалі не проводитиметься)

Джерело : узагальнено авторами

Як видно з табл. 1, в економічній літературі немає єдиного підходу щодо визначення цього поняття. Думки науковців розходяться при визначенні сутності кредитного ризику банку. Деякі науковці кредитний ризик трактують як різновид ризику, інші – як міра (ступінь невизначеності), імовірність, рівень та наслідок.

Ризик – це кількісна міра (імовірність) завдати шкоди внаслідок певних подій, визначається кількістю випадків; можливість виникнення та вірогідні масштаби наслідків негативного впливу упродовж певного періоду часу; кількісна міра небезпеки, що враховує ймовірність виникнення негативних наслідків від здійснення господарської діяльності та можливий розмір втрат від них [19].

Таким чином, ризик свідчить про імовірність та випадковість настання несприятливих подій, а також негативний результат цих подій.

Узагальнення існуючих робіт з зазначеної проблематики дозволили систематизувати пріоритетні складові для аналізу поняття. Для з'ясування типових та оригінальних визначень поняття застосовано метод морфологічного аналізу [4]. Матриця образів, що включає деякі розповсюджені визначення поняття «кредитний ризик банку» представлена в табл. 2.

Таблиця 2

Матриця образів визначень поняття «кредитний ризик банку»

Варіант істотної ознаки (підхід до визначення)		Істотна ознака (автор визначення, джерело)												
		S ₁	S ₂	S ₃	S ₄	S ₅	S ₆	S ₇	S ₈	S ₉	S ₁₀	S ₁₁	S ₁₂	S ₁₃
1	2	В. Бобиль [1]	Ж. Голодова [3]	С. Івлєв [7]	А. Ковалев [6]	В. Левченко [9]	Методичні вказівки [10]	О. Пернарівський [13]	Ю. Потійко [16]	Положення [15]	Ю. Серік [18]	Л. Слобода [17]	К. Тагірбеков [12]	В. Шелудько [14]
	Сутнісні характеристики:													
Z ₁	Ризик	0	1	0	0	0	1	0	1	1	0	0	1	1
Z ₂	Міра (ступінь) невизначеності	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Z ₃	Імовірність	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Z ₄	Рівень	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Z ₅	Наслідок	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0

продовження табл. 2

Фінансові втрати:															
Z ₆	Несплата позичальником основної суми боргу та процентів, які належать кредитору в обумовлений в кредитному договорі термін	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Z ₇	Несплата позичальником основної суми боргу та процентів за ним	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	
Z ₈	Нездатність контрагента кредитної операції діяти у відповідності з прийнятими на себе зобов'язаннями	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	
Z ₉	Прийняття рішень в умовах невизначеності або повної невизначеності	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	
Z ₁₀	Невиконання позичальником (контрагентом) зобов'язань перед банком (за кредитними операціями)	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	
Z ₁₁	Вартість частини активів банку, особливо кредитів, зменшиться або буде зведена до нуля	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	
Z ₁₂	Неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання. Контрагент банку не зможе виконати взятих на себе за угодою зобов'язань і при цьому не вдається скористатися забезпеченням повернення позичених коштів	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	
Z ₁₃	Потенційні втрати банків, які зумовлені негативною дією низки чинників кредитних ризиків	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	
Z ₁₄	Виникнення кризового стану контрагента протягом дії зобов'язання, що призводить до неповернення боргу наприкінці терміну	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Z ₁₅	Грошове (вартісне) чи невартісне відхилення відкритої ризикової кредитної позиції від запланованої банком траєкторії	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Несприятливий результат:															
Z ₁₆	Зниження вартості кредитного портфелю банку	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Джерело : складено авторами

На основі даних табл. 1 обґрунтовано схожі підходи до визначення поняття «кредитний ризик банку». Зв'язки між ними наведено на рис. 1.

Як видно з рис. 1, серед аналізованих визначень поняття «кредитний ризик банку» найбільш типовими, тобто такими, що містять схожі підходи до фінансових втрат та несприятливого результату кредитного ризику для банку, є такі:

1) Частина науковців, у тому числі В. Бобиль (S₁) та Ю. Потійко (S₈) дотримується закріпленого в Положенні про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями (S₉) підходу, відповідно до якого фінансовими втратами за кредитним ризиком банку є невиконання позичальником (контрагентом банку) зобов'язань перед банком за кредитними операціями.

2) Представники іншого підходу, зокрема Ж. Голодова (S₂), К. Тагірбеков (S₁₂) та В. Шелудько (S₁₃), під фінансовими втратами при кредитному ризикі розуміють несплату позичальником основної суми боргу та процентів, що належать кредиторам в обумовлений в кредитному договорі термін.

3) О. Пернавський (S₇) частково дотримується закріпленого в Методичних вказівках з

О.В. Пернарівський // Вісник НБУ. – 2004. – № 4. – С. 44-48.

14. Пічик К.В. Аналіз кредитних ризиків банків і шляхи їх мінімізації / К.В. Пічик // Проблеми фінансової підтримки малих і середніх підприємств на селі. – К. : ННЦ ІАЕ, 2004. – С. 217-225.

15. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями : Постанова Правління НБУ від 25.01.2012р. №23 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>.

16. Потійко Ю. Теорія та практика управління різними видами ризиків у комерційних банках / Ю. Потійко // Вісник НБУ. – 2004. – № 4. – С. 58-60.

17. Професійна юридична система [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/>.

18. Серік Ю.В. Вдосконалення методів управління кредитним ризиком / Ю.В. Серік // Формування ринкових відносин в Україні : [зб. наук. праць]. – 2006. – № 12. – С. 11-14.

19. Словник законодавчих термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.22475.0>.

20. Стешенко О.Д. Управління кредитним ризиком комерційного банку / О.Д. Стешенко, А.П. Нікітенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – № 42. – С. 328-330.

21. Шелудько В.М. Фінансовий ринок : [підручник] / В.М. Шелудько. – К. : Знання, 2008. – 535 с.

References

1. Bobyl, V. (2008), "Modern risk management in banking: a theoretical aspect", *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no.11, pp. 28-32.

2. Hariaha, L.O. (2006), "Credit risk: identification, classification and evaluation methods", *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy : zb. nauk. prats, Ukrainskoi akademii bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy*, Sumy, volume 17, pp. 318-329.

3. Golodova, Zh.G. (2009), *Finansy i kredit* [Finance and Credit], tutorial, INFRA-M, Moscow, Russia, 448 p.

4. *Entsyklopediia MaBiCo: Kredytni ryzyky* [Encyclopedia MaBiCo: Credit risk], available at : <http://lib.mabico.ru/> (access date December 23, 2014).

5. Kvasnytska, R.S. and Khavrus, I.V. "Risk management as an element of financial stability of commercial banks", available at : <http://www.nbu.gov.ua> (access date December 25, 2014).

6. Kovalev, A.P. (2007), *Kredytnyy risk-menedzhment* [Credit Risk Management], monograph, Kyiv, Suziria, p. 406.

7. Kolesnichenko, V.F. and Omelchenko, O.I. (2008), "The economic essence and character of manifestation of risk in banking", *Aktualni problemy ekonomiky*, no.8, pp. 29-32.

8. Kravchuk, V.V. (2009) "Basel Accord: a new stage of the international system of risk assessment", *Finansy Ukrainy*, no.6, pp. 121-128.

9. Levchenko, V.F., Halushko, O.I. and Skrypova, M.M. (2008), "Actual problems of identifying and minimizing risks Ukrainian enterprises", *Ekonomichnyi prostir : zbirnyk naukovykh prats*, no.20/2, pp. 200-206.

10. *Metodychni vkazivky z inspektuvannia bankiv «Systema otsinky ryzykiv»* [Guidelines for the examination of banks' risk assessment system] (2004), *Postanova Pravlinnia NBU vid 15.03.2004r. no.104*, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04> (access date December 25, 2014).

11. *Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii ta funktsionuvannia system ryzyk-menedzhmentu v bankah Ukrainy* [Guidelines on the organization and functioning of risk management in banks Ukraine] (2004), *Postanova Pravlinnia NBU vid 02.08.2004r. no.361*, available at: <http://www.zakon.nau.ua/doc/?uid=1045.5945.1&nobreak=1#st1> (access date December 27, 2014).

12. Tagirbekov, K.R. (2003), *Osnovy bankovskoy deiatelnosti* [The business of banking], Izd. Dom «INFRA-M», Moscow, Russia, 720 p.

13. Pernarivskiy, O.V. (2004), "Analysis, evaluation and ways to reduce banking risks", *Visnyk NBU*, no.4, pp. 44-48.

14. Pichyk, K.V. (2004), "The credit risk of banks and ways to minimize them", *Problemy finansovoi pidtrymky malykh i serednykh pidpriemstv na seli*, Kyiv, NNTS IAE, pp. 217-225.

15. *Polozhennia pro poriadok formuvannia ta vykorystannia bankamy Ukrainy rezerviv dlia vidshkoduvannia mozhlivykh vtrat za aktyvnymy bankivskymy operatsiyamy* [The provisions on the formation and use of bank Ukraine allowance for losses on active banking operations] (2012), *Postanova Pravlinnia NBU vid 25.01.2012r. no.23*, available at: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12 (access date December 26, 2014).

16. Potiiko, Yu. (2004), "Theory and practice of various types of risks in commercial banks", *Visnyk NBU*, no.4, pp. 58-60.

17. *Profesiina yurydychna systema* [Professional legal system], available at: <http://zakon.nau.ua/> (access date December 25, 2014).

18. Sierik, Yu.V. (2006), "Improvement of credit risk management", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zb. nauk. prats*, no.12, pp. 11-14.

19. *Slovník zákonodavčích terminů* [Dictionary of Legal Terms], available at: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.22475.0> (access date December 28, 2014).

20. Steshenko, O.D. and Nikitenko, A.P. (2013), "Management of credit risk of commercial banks", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, no.42, pp. 328-330.

21. Sheludko, V.M. (2008), *Finansovyj rynek* [Financial Markets], textbook, Znannia, Kyiv, 535 p.

Ачкасова С.А., Сербін М.Ю., Хурда О.О. ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ БАНКУ

Мета. Обґрунтування теоретичних підходів до визначення сутності кредитного ризику банку та його основних характеристик.

Методика дослідження. Методичну основу дослідження становить морфологічний аналіз. У процесі вивчення й узагальнення наукових розробок використано методи порівняння, аналізу і синтезу, індукції і дедукції. Також дослідження базується на нормативному забезпеченні Національного банку України.

Результати. Виділено теоретичні підходи до розуміння сутності кредитного ризику банку, які трактують його як різновид ризику, інші – як міра (ступінь невизначеності), імовірність, рівень та наслідок. Установлено пріоритетні складові при аналізі сутності поняття, зокрема «сутнісні характеристики», «фінансові втрати» та «несприятливий результат» при настанні кредитного ризику для банку. Зроблено висновки про необхідність урахування результативного підходу при визначенні сутності кредитного ризику банку, що характеризує несприятливий результат для банку при настанні кредитного ризику.

Наукова новизна. Отримані результати дослідження дають змогу визначити кредитний ризик банку як імовірність втрати банком частини ресурсів, недоотримання прибутків або збільшення суми резервів за активними операціями при невиконанні позичальником його зобов'язань щодо кредитора (несплата позичальником відсотків за кредитом та/або неповернення суми кредиту, порушення умов кредитного договору).

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вивчення проблеми оцінки та управління кредитним ризиком банку. Обґрунтування теоретичних підходів до визначення сутності кредитного ризику банку сприятиме підвищенню ефективності системи державного регулювання за діяльністю банків, що дасть змогу зменшити рівень проблемної заборгованості банків.

Ключові слова: кредитний ризик банку, позичальник, зобов'язання, кредитний договір.

Achkasova S.A., Serbin M.Yu., Khurda O.O. SUBSTANTIATION OF THEORETICAL APPROACHES TO DEFINING THE ESSENCE CREDIT RISK OF BANK

Purpose. Justification theoretical approaches to determining the nature of the credit risk of the bank and its main characteristics.

Methodology of research. Methodological basis of the research is morphological analysis. In the process of learning and generalization of scientific research methods used comparison, analysis and synthesis, induction and deduction. Also, the study is based on regulatory support of the National Bank of Ukraine.

Findings. Highlight theoretical approaches to understanding the nature of the credit risk of the bank, which is interpreted as a kind of risk, others – as a measure (uncertainty), the probability level and effect. Established priority components in the analysis of the essence of the concept, including "essential characteristics", "financial loss" and "unfavorable outcome" upon the occurrence of credit risk for the bank. The conclusions about the need to consider effective approach to the nature of the bank's credit risk, which characterizes an unfavorable outcome for the bank upon the occurrence of credit risk.

Originality. The obtained results give credit to define risk as the probability of bank losses a bank of resources, loss of profits or increase the amount of reserves on active operations with fail to meet its obligations to the lender (default borrower interest on the loan and / or non-repayment of the loan amount, loan breach agreement).

Practical value. The results of research is the basis for studying the problem of assessing and managing credit risk of the bank. Justification theoretical approaches to determining the nature of the credit risk of the bank will increase the efficiency of state regulation of banks, which will help reduce the level of bad debts of banks.

Key words: credit risk of bank, the borrower, liabilities, credit agreement.

Ачкасова С.А., Сербин Н.Ю., Хурда О.А. ОБОСНОВАНИЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ СУЩНОСТИ КРЕДИТНОГО РИСКА БАНКА

Цель. Обоснование теоретических подходов к определению сущности кредитного риска банка и его основных характеристик.

Методика исследования. Методическую основу исследования составляет морфологический анализ. В процессе изучения и обобщения научных разработок использованы методы сравнения, анализа и синтеза, индукции и дедукции. Также исследование базируется на нормативном обеспечении Национального банка Украины.

Результаты. Выделены теоретические подходы к определению сущности кредитного риска банка, которые трактуют его как разновидность риска, другие – как мера (степень неопределенности), вероятность, уровень и следствие. Установлено приоритетные составляющие при анализе сущности понятия, в частности «сущностные характеристики», «финансовые потери» и «неблагоприятный исход» при наступлении кредитного риска для банка. Сделаны выводы о необходимости учета результативного подхода при определении сущности кредитного риска банка, который характеризует неблагоприятный результат для банка при наступлении кредитного риска.

Научная новизна. Полученные результаты исследования позволяют определить кредитный риск банка как вероятность потери банком части ресурсов, недополучения доходов или увеличение суммы резервов по активным операциям при невыполнении заемщиком его обязательств по кредитору (неуплата заемщиком

процентов по кредиту и / или невозврата суммы кредита, нарушение условий кредитного договора).

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для изучения проблемы оценки и управления кредитным риском банка. Обоснование теоретических подходов к определению сущности кредитного риска банка будет способствовать повышению эффективности системы государственного регулирования за деятельностью банков, что позволит снизить уровень проблемной задолженности банков.

Ключевые слова: кредитный риск банка, заемщик, обязательства, кредитный договор.